



The Design of a Smart Taxation System Model in Iran with an Approach Grand Theory

Shahrzad Ahmadi 

PhD in Accounting, Department of Accounting, Islamic Azad University, Gorgan, Iran.

Khaled Yadegari* 

PhD in Accounting, Department of Accounting, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

Seyed Shojaaldin Hoseinirad 

PhD in Accounting, Department of Accounting, Islamic Azad University, Chalus, Iran.

Fatemeh Malchi 

Department of Accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Abstract

The purpose of the present study is to design a model for an intelligent taxation system in Iran using the Grounded Theory approach. In this research, the qualitative statistical population consists of experienced experts from the Supreme Audit Court, the Ministry of Economic Affairs and Finance, the Tax Affairs Organization, the Iranian Association of Certified Public Accountants, and university professors specializing in taxation, accounting, and economics. The criteria for selecting expert interviewees included more than ten years of professional experience, a postgraduate academic degree or higher, and full proficiency in financial and taxation matters. Accordingly, eleven individuals were selected as experts.

The findings indicated that ensuring justice, tax laws and regulations, tax socialization culture, and taxation structures constitute the causal conditions influencing the design of the intelligent taxation system model. Civic responsibilities, national development and prosperity, Islamic beliefs, and religious commitment serve as contextual conditions, whereas tax acceptance, tax payment, corporate profit-seeking motivation, and business-driven incentives act as intervening conditions affecting the implementation of the intelligent taxation system. These factors exert influence on tax rates, economic impacts, transparency, and public trust.

* Corresponding Author: khaledyadegarii@yahoo.com

How to Cite: Ahmadi, Sh. Yadegari, Kh. Hoseinirad, S. Sh. & Malchi, F. (2026). The Design of a Smart Taxation System Model in Iran with an Approach Grand Theory. *Journal of Tax Research*, 33(68), 67-96.

The consequences of implementing an intelligent taxation system include enhanced public awareness, the application of accounting methods, improved financial literacy, cognitive differentiation of tax functions, adherence to ethical principles, and increased compliance with legal requirements. It is hoped that the results of this study will provide valuable guidance to policymakers and planners involved in advancing the intelligent taxation system in the country.

Introduction

The modernization of Iran's tax system and the shift toward intelligent taxation form a central component of the country's broader e-government reform agenda. Advances in information and communication technologies have transformed tax collection by replacing slow, manual, and paper-based procedures with fast, accurate, and data-driven systems. International experience shows a clear global movement away from traditional tax assessment tools toward electronic and intelligent tax frameworks, which can significantly improve efficiency, transparency, and economic performance. In Iran, indicators such as the high annual time required for tax preparation and payment have underscored the need for such transformation. The government has therefore introduced major digital initiatives—including electronic tax returns and mandatory electronic invoicing—to reduce administrative burdens and streamline taxpayer interactions.

Intelligent taxation encompasses a comprehensive set of processes, from taxpayer identification and return processing to risk-based auditing, tax collection, dispute resolution, and real-time use of granular economic data obtained through digital systems. Modern technologies enable continuous data analysis, remote access, and improved service delivery, thereby increasing accuracy, reducing costs, and enhancing public trust. For developing countries, including Iran, intelligent taxation is viewed as a strategic necessity for boosting revenue, improving economic efficiency, and supporting national development goals. In this context, designing an appropriate model using a Grounded Theory approach offers a systematic way to address existing challenges and capitalize on emerging opportunities. In line with the importance of the subject, the present study seeks to answer the following question: How can a model for intelligentizing the tax system in Iran be designed using the Grounded Theory approach?

Methods and Material

Due to the limited number of studies on the intelligentization of the tax system, this research employed a qualitative approach using Strauss and Corbin's (1998) Grounded Theory method to develop a theoretical model. Given the qualitative nature of the study and its focus on understanding participants' perceptions, the research is grounded in the interpretivist paradigm. Since the primary aim is to design a model for intelligent taxation in Iran, the study is developmental in purpose and exploratory in nature, using an inductive approach based on both

fieldwork and library research. Data were collected through literature reviews (including documents, articles, theses, and books in Persian and English) and semi-structured interviews conducted in person and online, and were analyzed using the systematic Grounded Theory procedure.

Participants included experienced experts from the Supreme Audit Court, the Ministry of Economic Affairs and Finance, the Tax Affairs Organization, and the Iranian Association of Certified Public Accountants. Both academic scholars—due to their theoretical expertise—and professional specialists—due to their practical experience—were involved. Purposeful sampling based on theoretical saturation was used to ensure comprehensive data coverage. A systematic set of criteria guided participant selection: “theoretical expertise” was assessed using a checklist of academic publications, research background, and relevant educational qualifications; “practical experience” was measured by at least ten years of professional work in tax-related roles; “willingness to participate” was confirmed through initial questionnaires and scheduling; and “accessibility” was ensured through effective communication during the study period. Initially, five core experts were selected, who then helped identify additional qualified participants. After screening 13 candidates, 2 were excluded due to insufficient experience or availability, resulting in a final sample of 11 experts with diverse academic and professional backgrounds.

Results and Discussion

The implementation of the foundation’s data theory method began with conducting interviews, collecting and coding data, so that the researcher gained more skill in conducting interviews by conducting preliminary exploratory interviews, which was very important for the research; Also, the records of the interviews have been named and stored in a database, which is based on the name of the interviewee, the audio file of the interview, and the date of the interview. After storing them, the researcher has listened and implemented them in order to carry out the research. After coding, axial coding was done. Axial coding is the second stage of analysis in foundation theory. The purpose of this stage is to establish a relationship between the classes produced in the open coding stage. At this stage, by screening, removing duplicate codes and integrating synonymous codes, the indicators extracted from the interview texts are categorized. The relationship of other classes with the central class can be realized in six topics, which are causal conditions, central phenomenon, strategies and actions, intervening conditions, contextual conditions and consequences.

Conclusion

The results derived from data analysis and the identification of influencing components indicate that the design of an intelligent taxation model for Iran involves a set of causal, contextual, intervening, strategic, and consequential factors. Within the causal conditions, elements such as establishing tax justice, formulating and effectively implementing tax laws and regulations, promoting

tax socialization culture, and redesigning tax structures were identified. These variables serve as the foundational prerequisites for designing an intelligent tax system and form the conceptual basis of the proposed model. The contextual conditions influencing the model include civic responsibilities, patriotism, commitment to national development, Islamic beliefs, and religious obligations. These cultural and value-based elements provide the social and ethical grounding necessary for designing a modern taxation system and ensure that intelligentization aligns with the local and religious values of Iranian society.

In terms of intervening conditions, factors such as taxpayers' acceptance of taxation, financial capability, profit-driven motivations, and willingness to expand commercial activities were recognized. These serve as mediating variables that influence the selection of implementation strategies and the level of societal acceptance of the proposed model. At the strategic (action) level, designing an intelligent tax model requires a focus on tax transparency, revision of tax rates, assessment of economic impacts, and strengthening public trust. These components function as key strategies that facilitate the transition from a traditional tax system to a data-driven and intelligent one. The consequences of designing and implementing such a model include enhanced tax literacy and awareness, improved tax ethics, increased compliance with regulations, more positive cognitive perceptions of taxation, and improved public information dissemination. These outcomes demonstrate that intelligentizing the tax system can strengthen the relationship between the government and taxpayers, enhance transparency, and ultimately promote tax justice.

Accordingly, the findings emphasize that the successful design of an intelligent taxation model requires the presence of institutional and technical infrastructures. These include formulating effective laws and regulations, institutionalizing tax-related beliefs within society, strengthening favorable tax behaviors, and promoting a data-driven mindset within the Tax Affairs Organization. Moreover, designing and implementing such a model demands the involvement of specialists in information technology, tax policy, and data-driven accounting who can integrate technical and financial expertise to enable the realization of intelligentization. Overall, the findings reveal that intelligentizing Iran's tax system is not merely a technological process but an institutional, cultural, and managerial transformation; therefore, its model must be designed through a systemic and interdisciplinary approach. Such a model can serve as a roadmap for tax policymakers to move toward an efficient, transparent, fair, and sustainable taxation system grounded in data and technology.

Keywords: Tax System, Tax Intelligence, Iran, Grand Theory.

JEL Classification: H21, H26, B52, B41.



سازمان امور مالیاتی کشور

-- مجله علمی، پژوهشنامه مالیات --

شماره ۶۸، دوره ۳۳، زمستان ۱۴۰۴، ۹۶-۶۷

taxjournal.ir

DOI:10.66224/taxjournal.34.68.67

طراحی الگوی هوشمندسازی نظام مالیاتی در ایران با رویکرد داده بنیاد

- شهرزاد احمدی ^{ID} | دکتری حسابداری، گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.
- خالد یادگاری* ^{ID} | دکتری حسابداری، گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
- سید شجاع‌الدین حسینی راد ^{ID} | دکتری حسابداری، گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران.
- فاطمه مالچی ^{ID} | گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

هدف مطالعه حاضر طراحی الگوسازی نظام هوشمند مالیات در ایران با استفاده از روش داده بنیاد است. در این پژوهش جامعه آماری روش کیفی شامل متخصصان با تجربه، از دیوان محاسبات، وزارت امور اقتصادی و دارایی، امور مالیات، سازمان حسابداران رسمی و اساتید دانشگاه‌های متخصص در حوزه مالیات، حسابداری و اقتصاد است. ملاک خبرگی مصاحبه شوندگان، سابقه خدمت بالای ده سال، مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و بالاتر و تسلط بر امور مالی و مالیاتی بوده است که ۱۱ نفر به عنوان خبره انتخاب شدند. نتایج نشان داد برقراری عدالت، قوانین و مقررات مالیاتی، فرهنگ جامعه‌پذیری مالیات و ساختارهای مالیاتی شرایط علی تاثیرگذار در طراحی الگوی هوشمندسازی نظام مالیاتی هستند. وظایف شهروندی، توسعه و آبادانی کشور، اعتقاد اسلامی و تعهد شرعی بستر و زمینه و از سمتی پذیرش مالیات، پرداخت مالیات، انگیزه سود شرکت‌ها و انگیزه تجارت شرکت‌ها شرایط مداخله‌گر اجرای هوشمندسازی نظام مالیاتی هستند که بر نرخ‌های مالیاتی، اثرات اقتصادی، شفافیت و اعتماد تاثیر گذارند. پیامد هوشمندسازی نظام مالیاتی، اطلاع رسانی به جامعه، استفاده از روش‌های حسابداری، سواد مالی، تفکیک ذهنی مالیات، رعایت اخلاق و رعایت قوانین است. امید است که نتایج مطالعه حاضر در راستای هوشمندسازی نظام مالیات ایران به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران در این حوزه کمک شایانی نماید.

کلید واژه‌ها: نظام مالیاتی، هوشمندسازی مالیات، ایران، داده بنیاد.

طبقه‌بندی JEL: H21, H26, B52, B41

مقدمه

از آنجا که استقرار یک نظام مالیاتی مدرن یکی از اهداف برنامه‌ریزی شده در چارچوب اصلاح نظام مالیاتی جمهوری اسلامی ایران است، بنابراین هوشمندسازی مالیات از نتایج اجرای طرح کلان دولت الکترونیک است. این طرح در جهت جمع‌آوری مالیات با کیفیت بیشتر نسبت به حالت کاغذی آن گام مهمی از گام‌های دولت الکترونیک است. روند تکاملی تشخیص مالیات در سطح کشورهای پیشرفته جهان، نشان دهنده کاهش استفاده از ابزارهای سنتی جهت تشخیص مالیات و روی‌آوری به استفاده از هوشمندسازی مالیاتی یا مالیات الکترونیکی به صورت چشمگیری است. بدون تردید مالیات و نظام مالیاتی می‌توانند نقش موثری در روند توسعه کشور داشته باشند (Hail et al., 2010, Pesl, 2016; Hert et al., 2017; Vakshi, 2018; Castrati, 2020). در همین راستا با اعمال سیاست‌های مالیاتی مناسب و حتی مشوق‌های مالیاتی لازم می‌توان در ایجاد تعادل و توازن تولید، توزیع و صادرات به رونق اقتصادی کشور کمک نمود. مالیات به عنوان یکی از ابزارهای هدایت غیر مستقیم دولت از طریق تأثیر بر فعالیت‌های بنگاه‌های اقتصادی می‌تواند در سیاست‌گذاری‌های توسعه صنعتی نقش کلیدی ایفا کند (Hong and Lin, 2017). دولت با تدوین نظام مالیاتی مناسب می‌تواند بر چگونگی دستیابی به هدف‌های توسعه‌ای تأثیر گذارد. عصر حاضر را با نام‌هایی چون عصر اطلاعات و قرن دیجیتال نام نهاده‌اند و حتی سازمان ملل متحد نیز کشورها را به استفاده هرچه بیشتر از قابلیت بزرگ انقلاب دیجیتال در زندگی، توسعه پایدار و صلح مستمر فراخوانده است (Al_Najar et al., 2020). تأثیرگذاری غیر قابل انکار فناوری‌های نوین وب، علی‌الخصوص در فناوری اطلاعات و ارتباطات در تمام زندگی فردی و اجتماعی بشر امروز، گستره‌ای وسیع و رو به توسعه را در بر می‌گیرد و البته در این میانه، نظام اقتصادی جامعه انسانی، به شدت تحت نفوذ شرایط نوین حاصل از انقلاب ارتباطات و انفجار اطلاعات قرار گرفته تا جایی که تمامی مولفه‌های سامانه اقتصاد همچون محصولات، مصرف‌کنندگان، فروشندگان، واسطه‌ها، خدمات پشتیبانی، بازار و فرآیندهای آن، از این جریان، تأثیر پذیرفته‌اند (Simoon, 2020). کاریسوسا و همکاران^۱ (۲۰۱۹) معتقدند که ورود هوشمندسازی اطلاعات جدید بویژه در زمینه ارائه اطلاعات و مبادلات اطلاعات سبب صرفه‌جویی در وقت و هزینه می‌شود. یکی از اصلاحات نظام مالیاتی در جهت افزایش توسعه کشور، هوشمندسازی مالیات

1. Cariosa et al. (2019)

است. نظام مالیاتی نیز که خود ذاتاً پدیده‌ای مدرن است در حال دگرگونی و تغییر پیوسته و پذیرش و بهره‌گیری از قابلیت‌ها و پتانسیل‌های ابزارهای نوین اطلاعاتی و ارتباطی برای هوشمند شدن است. در نظام مالیاتی سنتی، جمع‌آوری، دسته‌بندی، پردازش و تحلیل اطلاعات عمدتاً دستی و مبتنی بر نیروی انسانی بوده که به کاهش سرعت و دقت فرایندها منجر می‌شد؛ در نتیجه مودیان ناچار به مراجعه حضوری در ساعات اداری بودند که باعث ازدحام، اتلاف وقت و افزایش بار کاری مأموران می‌شد. شواهد ایران نشان می‌دهد که «زمان لازم برای تهیه و پرداخت مالیات» برای بنگاه‌ها در سطح نمونه‌های گزارش‌شده بین‌المللی نیز بالا بوده است. به‌عنوان مثال گزارش‌های بانک جهانی/شاخص‌های مرتبط نشان می‌دهد این شاخص برای ایران در سال‌های گزارش‌گیری (آخرین برآوردهای عمومی) حدود ۲۱۶-۲۳۶ ساعت در سال بود. هم‌زمان، دولت و سازمان امور مالیاتی ایران سامانه‌های الکترونیکی اظهارنامه و صدور فاکتور الکترونیکی را راه‌اندازی و توسعه داده‌اند تا بار اداری و مراجعات حضوری را کاهش دهند. از جمله اقدامات رسمی می‌توان به راه‌اندازی سامانه اظهارنامه الکترونیکی و الزام عمومی به صدور صورتحساب/فاکتور الکترونیکی (قابل اجرا از دی ماه ۱۴۰۴ برای همه مودیان) اشاره کرد. پس از ورود تکنولوژی‌های نوین اطلاعاتی این مفاهیم به کلی تغییر پیدا کرد. اطلاعات با سرعت و دقت بالاتری جمع‌آوری و پردازش می‌شود و محدودیت‌های زمانی و مکانی برای مراجعه به ادارات مالیاتی جای خود را به ارتباط از هرجا و هرزمان با سامانه‌ها داده است (Al_Najar et al., 2020). فرایند مالیاتی یکی از فاکتورهای زیربنایی در یک نظام مالیاتی هوشمند کارآمد و موثر محسوب می‌شود. هوشمندسازی در نظام مالیاتی عبارت است از فرایند شناسایی و ثبت‌نام، فرایند دریافت و پردازش اظهارنامه، در رتبه‌بندی و انتخاب جهت فرایند حسابرسی، فرایند حسابرسی و رسیدگی مالیاتی، فرایند وصول و حسابداری مالیاتی، فرایند اعتراض در امور مالیاتی، فرایند اعتراض به تشخیص و رسیدگی مالیاتی در هیئت حل اختلاف مالیاتی، فرایند ارائه خدمات به مودیان و دریافت اطلاعات، در نهایت هوشمندسازی نظام مالیاتی به معنای وصول مالیات و بر اساس ریز داده‌های اقتصادی مودیان که از طریق پایانه‌های فروشگاه‌ها و سامانه‌های مودیان است، که به صورت سیستمی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و در اختیار کاربران مالیاتی قرار می‌گیرد (Castrati, 2020). هوشمندسازی نظام مالیاتی یک ضرورت برای کشورهای در حال توسعه است که می‌تواند به بهبود کارایی اقتصادی و افزایش درآمدهای مالیاتی کمک کند (Vakshi, 2018). با توجه به چالش‌ها و فرصت‌های موجود،

طراحی یک الگوی مناسب با استفاده از نظریه داده بنیاد می‌تواند به عنوان یک راهکار مؤثر در این زمینه مطرح شود. در این راستا و با توجه به اهمیت موضوع، این مطالعه درصدد پاسخ‌گویی به این سوال است که چگونه می‌توان الگوی هوشمندسازی نظام مالیاتی در ایران را با استفاده از رویکرد داده بنیاد طراحی کرد؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

هوشمندسازی نظام مالیاتی به فرآیند استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات برای بهبود کارایی، دقت و سرعت در جمع‌آوری و پردازش اطلاعات مالیاتی اشاره دارد. این فرآیند شامل اتوماسیون مراحل مختلف مالیاتی، از جمله شناسایی مودیان، پردازش اظهارنامه‌ها، حسابرسی و وصول مالیات است (Akbari et al., 2026).

به طور کلی و بر اساس تعاریف بین‌المللی، نظام مالیاتی هوشمند به عنوان یک سیستم یکپارچه، مبتنی بر داده و مودی‌محور تعریف می‌شود که بر پایه فناوری‌های نوین و هوشمند ساخته شده است. این نظام شامل اجزاء و ویژگی‌هایی است که کارایی و عدالت نظام مالیاتی را به باورها، رفتارها و فرهنگ عمومی تبدیل می‌کند. هدف اصلی این نظام، افزایش رضایت ذینفعان و شفاف‌سازی رویدادهای مالی و مالیاتی است که در نهایت به تأمین اعتبارات هزینه‌ای بودجه عمومی کشور و تحقق عدالت اجتماعی منجر می‌شود (Kamyab Teimouri et al., 2023). در این راستا، هوشمندسازی به عنوان یک مسیر جهانی و مشترک برای پیشرفت به سمت سازمان مالیاتی مدرن تلقی می‌شود. فرآیندهایی که در گذشته به صورت کاغذی و دستی انجام می‌شدند، اکنون با روندی فزاینده در حال دیجیتالی شدن هستند. این تحول به اشتراک‌گذاری بیشتر داده‌ها در داخل نهادهای اجرایی و دولت کمک می‌کند و امکان ترکیب داده‌های شخص ثالث و بهره‌گیری از ابزارهای تحلیلی پیشرفته را فراهم می‌آورد. نتیجه این تحول دیجیتال، ایجاد یک سازمان مالیاتی کاملاً هوشمند است که با داده‌هایی که به‌طور خودکار از مؤدیان مالیاتی به سازمان مالیاتی منتقل می‌شود، هدایت می‌شود. پس از جمع‌آوری، پاک‌سازی، فیلتر، تطبیق و ذخیره‌سازی این داده‌ها، از آنها برای ارزیابی ریسک، حسابرسی، دادرسی و سایر فرآیندهای مالیاتی استفاده می‌شود (Cariosa et al., 2019).

معیارهای هوشمندسازی نظام مالیاتی شامل چندین جنبه کلیدی است که به بهبود کارایی و عدالت در فرآیندهای مالیاتی کمک می‌کند. اولین معیار، ساختار و مدیریت است که به نحوه

سازماندهی و رهبری نهادهای مالیاتی مربوط می‌شود و شامل شفافیت در فرآیندها و تخصیص منابع است. دومین معیار، سطح اطلاعات و دانش است که به میزان و کیفیت داده‌های موجود، توانایی تحلیل و استفاده از اطلاعات برای تصمیم‌گیری‌های مالیاتی اشاره دارد. این معیار شامل استفاده از داده‌های بزرگ و ابزارهای تحلیلی پیشرفته است. سومین معیار، سطح فناوری است که به زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، نرم‌افزارهای مالیاتی و سیستم‌های اتوماسیون اشاره دارد. این فناوری‌ها باید قادر به پردازش خودکار داده‌ها، تسهیل ارتباطات و بهبود تجربه مودیان باشند. فرهنگ سازمانی و آموزش مداوم کارکنان نیز از جمله عوامل مؤثر در موفقیت هوشمندسازی نظام مالیاتی به شمار می‌آیند، زیرا تغییرات فرهنگی و ارتقاء مهارت‌های نیروی انسانی برای پذیرش فناوری‌های جدید ضروری است. این معیارها در کنار هم، به ایجاد یک نظام مالیاتی کارآمد، شفاف و عادلانه منجر می‌شوند. هوشمندسازی نظام مالیاتی مزایای متعددی را به همراه دارد که می‌تواند به بهبود کارایی و شفافیت در فرآیندهای مالیاتی کمک کند (Al Najar et al., 2020). یکی از اصلی‌ترین مزایا، افزایش دقت و کاهش خطاها در جمع‌آوری و پردازش داده‌ها است که به نوبه خود منجر به بهبود کیفیت اطلاعات مالیاتی می‌شود. همچنین، هوشمندسازی می‌تواند زمان و هزینه‌های اداری را کاهش دهد، زیرا بسیاری از فرآیندهای دستی و کاغذی به صورت خودکار و دیجیتالی انجام می‌شوند. این سیستم همچنین شفافیت بیشتری را در رویدادهای مالی و مالیاتی ایجاد می‌کند، که اعتماد عمومی به نظام مالیاتی را افزایش می‌دهد. علاوه بر این، با استفاده از ابزارهای تحلیلی پیشرفته، سازمان‌های مالیاتی قادر به شناسایی الگوهای تقلب و ریسک‌های مالی خواهند بود، که به بهبود عدالت مالیاتی و اطمینان از پرداخت عادلانه مالیات توسط مودیان کمک می‌کند. در نهایت، هوشمندسازی می‌تواند رضایت مودیان را افزایش دهد، زیرا فرآیندهای مالیاتی ساده‌تر و سریع‌تر می‌شوند و امکان دسترسی به اطلاعات و خدمات مالیاتی به صورت آنلاین فراهم می‌شود (Castrati, 2020).

برای دستیابی به یک نظام مالیاتی هوشمند، درک کافی از وضعیت کنونی مالیات‌ستانی ضروری است، زیرا روش‌های سنتی معمولاً به اطلاعات دقیق و شفاف از فعالیت‌های اقتصادی نیاز دارند که در بسیاری از موارد در دسترس نیست. این امر منجر به نارضایتی مودیان و عدم توانایی در تشخیص عادلانه مالیات می‌شود (Simoon, 2020). برای انتقال از نظام سنتی به هوشمند، دو گام کلیدی باید برداشته شود. نخست، اجرای طرح جامع مالیاتی که به ایجاد زیرساخت‌های مدرن کمک می‌کند و دوم، هوشمندسازی نظام مالیاتی از طریق جمع‌آوری و

ذخیره‌سازی داده‌های مربوط به مودیان، که امکان ارائه خدمات الکترونیکی را فراهم می‌آورد. با این حال، چالش‌هایی چون شیوه‌های سنتی مالیات‌ستانی و فرارهای مالیاتی همچنان پابرجا خواهند بود. اقدامات مدرن‌سازی باید شامل نصب پایانه‌های فروشگاهی و ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی جامع باشد تا کیفیت نظام مالیاتی افزایش یابد و با فرارهای مالیاتی به طور مؤثری مقابله شود (Cariosa et al., 2019). در این راستا، حمایت از تولیدکنندگان و اصلاح ساختار تشکیلات اداری نیز از اولویت‌ها به شمار می‌رود. بنابراین، تحول در نظام مالیاتی نیازمند همکاری قوای سه‌گانه و حمایت مدیران است تا به شفافیت اقتصادی و کاهش فرارهای مالیاتی منجر شود.

اوبسی و همکاران^۱ (۲۰۲۵) در مطالعه‌ای به این سوال پاسخ دادند که چگونه هوش مصنوعی و بلاکچین سیستم‌های مالیاتی مدرن را شکل می‌دهند؟ این مطالعه با بررسی سه کشور (مکزیک، آفریقای جنوبی و صربستان) نشان داد که هوش مصنوعی در تشخیص تقلب و تسریع فرآیندها و بلاکچین در افزایش شفافیت و امنیت سوابق مالیاتی نقش مهمی دارند. با وجود چالش‌هایی مانند هزینه و کمبود نیروی متخصص، نتایج کلی مثبت بود و استفاده از این فناوری‌ها موجب بهبود تمکین مالیاتی، کاهش فرار مالیاتی و تقویت اعتماد شهروندان می‌شود. پژوهش همچنین توصیه می‌کند کشورهایی مانند نیجریه با سرمایه‌گذاری در آموزش، زیرساخت و قانون‌گذاری از این ابزارها برای ارتقای نظام مالیاتی بهره‌مند شوند.

گالین و همکاران^۲ (۲۰۲۵) در پژوهشی به بررسی عصر مالیات توسعه؛ مالیات هوشمندانه‌تر برای عدالت، رشد و تاب‌آوری پرداختند. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است در زمانی که عدم قطعیت قابل توجهی برای توسعه جهانی وجود دارد، سه چیز واضح است. اول، کمک‌ها به طور قابل توجهی و احتمالاً برای همیشه در حال کاهش است. دوم، هزینه‌های خدمات بدهی کشورهای کم‌درآمد در حال افزایش است و توانایی آنها برای پذیرش بدهی‌های جدید همزمان با سررسید شدن اصل بدهی‌ها محدود می‌شود. سوم، منابع مورد نیاز برای تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌های توسعه‌ای و خدمات عمومی اصلی، از جمله سازگاری با فاجعه آب و هوایی، به طور مداوم در حال افزایش است. پیامد این امر از قبل قابل مشاهده است: فشار و امید بر توانایی دولت‌ها برای بسیج منابع داخلی است.

1. Ubesie et al. (2025)

2. Gallin et al. (2025)

ابانسر^۱ (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای به بررسی مالیات الکترونیکی و نقش حسابداری پرداخت. وی نتیجه گرفت که همراه با رشد سریع پردازش اطلاعات بوسیله تجهیزات مخابراتی پیشرفته و بهره‌گیری از فناوری ارتباطات لازم است که همراه با آن کیفیت اطلاعات حسابداری و نیز فناوری بهره‌گیری از آن پیشرفت نماید. از زمانی که دولت‌ها نقش مؤثری در اقتصاد به عهده گرفته‌اند، ساختار مالیات دولت نقش مهمی در تحقق اهداف اقتصادی و اجتماعی ایفاء می‌کند (Ubesie et al., 2020). این ساختار عاملی اثرگذار بر متغیرهای کلان اقتصادی بوده و از نحوه تأمین مالی منابع مورد نیاز دولت و چگونگی مصارف آنها تأثیر می‌پذیرد.

اکبری و همکاران (۱۴۰۵) به طراحی الگوی کاهش فرار مالیاتی با استفاده از سیستم کشف هوشمند پرداختند. این پژوهش با رویکرد کیفی و داده‌بنیاد به طراحی الگویی برای کاهش فرار مالیاتی از طریق به کارگیری سیستم کشف هوشمند پرداخته است. داده‌ها از طریق مصاحبه با ۱۴ نفر از اساتید و خبرگان مالیاتی گردآوری شد و ۱۰ مقوله اصلی در قالب شش بعد مدل پارادایمی شناسایی شد. در این الگو، سیاست‌گذاری مناسب و هوشمندسازی مالیاتی به عنوان شرایط علی، فرهنگ مالیاتی به عنوان عامل مداخله‌گر، و اقتصاد زیرزمینی به عنوان زمینه اثرگذار معرفی شدند. همچنین متغیرهایی مانند کاهش هزینه وصول، عدالت مالیاتی و افزایش تمکین مالیاتی در بعد تعاملی قرار گرفتند که در نهایت منجر به کاهش فرار مالیاتی و پیامدهایی چون افزایش درآمدهای مالیاتی و توسعه اقتصادی می‌شوند. نتایج نشان داد که سیاست‌گذاری مؤثر، هوشمندسازی و تقویت فرهنگ مالیاتی نقش کلیدی در موفقیت این الگو دارند.

حسینی راد و همکاران (۱۴۰۴) در پژوهشی به تبیین حسابداری ذهنی با تمکین مالیاتی، فرار مالیاتی و اخلاق مالیاتی در اجرای هوشمندسازی نظام مالیاتی پرداختند. این پژوهش با هدف بررسی ارتباط حسابداری ذهنی با تمکین مالیاتی، فرار مالیاتی و اخلاق مالیاتی در بستر هوشمندسازی نظام مالیاتی انجام شد. روش تحقیق آمیخته بود؛ در بخش کیفی از تکنیک دلفی با مشارکت ۱۳ خبره مالیاتی و در بخش کمی از پیمایش با نمونه‌ای ۲۸۵ نفره از کارکنان اداره امور مالیاتی تهران استفاده شد. داده‌ها با مدل‌سازی معادلات ساختاری^۲ تحلیل شدند. نتایج نشان داد که میان مالیات بر درآمد، مالیات بر ارزش افزوده و تفکر مالیاتی با متغیرهای تمکین مالیاتی، فرار مالیاتی و اخلاق مالیاتی در چارچوب هوشمندسازی نظام مالیاتی روابط معناداری وجود دارد. یافته‌ها می‌تواند راهنمایی مؤثر برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در مسیر

1. Abanser (2020)

2. Partial Least Square (PLS)

اجرای هوشمندسازی نظام مالیاتی کشور باشد.

بهزادی موزری و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی مدل حاکمیت داده در سازمان امور مالیاتی کشور را ارائه دادند. این پژوهش توسعه‌ای - کاربردی بود و به روش آمیخته انجام شد. در بخش کیفی، با مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۱۹ خبره، و در بخش کمی با پرسشنامه از ۱۰۹ مدیر و کارشناس سازمان امور مالیاتی داده‌ها گردآوری شد. نتایج تحلیل عاملی ۴ بعد اصلی (مدیریت داده، زیرساختی، سازمانی و مدیریتی) و ۱۵ مؤلفه را شناسایی کرد که در میان آنها مدیریت داده و عوامل مدیریتی بیشترین اهمیت را داشتند. یافته‌ها نشان می‌دهد حاکمیت داده در نظام مالیاتی پدیده‌ای چندبعدی و ضروری برای تحقق مالیات هوشمند است.

کامیاب تیموری و همکاران (۱۴۰۲) به ارائه مدلی برای سازمان مالیاتی هوشمند با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که با استفاده از الگوی سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه^۱ و نظرات خبرگان سازمان امور مالیاتی کشور، سه جنبه اصلی شامل: ساختار و مدیریت، سطح اطلاعات و دانش، و سطح فناوری به عنوان شاخص‌های اصلی مدل هوشمندسازی نظام مالیاتی ایران شناسایی شده‌اند. در این راستا، عوامل مؤثر در این شاخص‌ها در وضعیت موجود و مطلوب با استفاده از پرسشنامه ۵ گزینه‌ای در نمونه‌ای متشکل از ۳۸۴ نفر از مدیران کل، معاونین، روسای امور مالیاتی و روسای گروه مالیاتی شاغل در ستاد سازمان امور مالیاتی و ادارات مالیاتی شهر و استان تهران، با روش مدل‌سازی معادلات ساختاری مورد سنجش قرار گرفت. بر اساس یافته‌های پژوهش و تحلیل‌های آماری به‌دست‌آمده از نرم‌افزارهای مربوطه، مشخص شد که هر سه فرضیه اول تحقیق در سطح اطمینان ۹۹ درصد تأیید شده‌اند. بنابراین، مؤلفه‌های سطح فناوری، ساختار و مدیریت، و سطح اطلاعات و دانش بر فرآیند هوشمندسازی سازمان امور مالیاتی تأثیرات معناداری دارند.

روش پژوهش

با توجه به کمبود مطالعات در حوزه هوشمندسازی نظام مالیاتی، از رویکرد کیفی و روش نظریه داده بنیاد استراوس و کوربین^۲ (۱۹۹۸) برای ساخت نظریه استفاده شده است. با در نظر گرفتن ماهیت کیفی این پژوهش و بررسی واقعیت پدیده مورد مطالعه در ذهنیت مشارکت‌کنندگان، مبنای فلسفی آن در پارادایم تفسیرگرایی قرار می‌گیرد. از آنجا که هدف اصلی، طراحی الگوی

1. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)

2. Strauss and Corbin

هوشمندسازی نظام مالیاتی در ایران با رویکرد داده بنیاد است، جهت گیری این مطالعه از نظر هدف، توسعه‌ای محسوب می‌شود. رویکرد پژوهش حاضر استقرایی بوده و با ترکیبی از مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای انجام شده است. با توجه به ماهیت اکتشافی این تحقیق، که به دنبال کسب اطلاعات جدید در یک حوزه با داده‌های محدود است و همچنین هدف اکتشاف الگوی هوشمند سازی نظام مالیاتی است، لذا، این پژوهش اکتشافی تلقی می‌شود. روش‌های گردآوری داده‌ها شامل مطالعات کتابخانه‌ای (بررسی اسناد، مقالات، پایان‌نامه‌ها و کتاب‌های فارسی و لاتین) و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته حضوری و مجازی است که با استفاده از رویکرد نظام‌مند نظریه داده بنیاد تحلیل شده‌اند. مشارکت کنندگان این پژوهش شامل متخصصان با تجربه دیوان محاسبات، وزارت امور اقتصادی و دارایی، امور مالیات، و سازمان حسابداران رسمی هستند. استادان به دلیل آشنایی با مبانی نظری و خبرگان حرفه‌ای به خاطر تجربه عملی، بخشی از مشارکت کنندگان تحقیق در مرحله کیفی را تشکیل می‌دهند. این پژوهش با روش نمونه‌گیری هدفمند و بر اساس قاعده اشباع نظری انجام شده است تا داده‌ها بطور کامل پوشش داده شود. این روش شامل انتخاب افرادی با تجربه و تخصص در حوزه مورد مطالعه است. انتخاب مشارکت کنندگان پژوهش بر مبنای معیارهای از پیش تعیین شده و به صورت نظام‌مند انجام پذیرفت. برای سنجش «تسلط نظری»، از چک‌لیست استاندارد مبتنی بر تعداد مقالات علمی، سوابق پژوهشی، و مدرک تحصیلی مرتبط با حوزه مالیاتی استفاده شد. «تجربه عملی» نیز بر اساس سال‌های فعالیت حرفه‌ای در سمت‌های مرتبط (مانند کارشناسان ارشد مالیاتی، حسابرس امور مالیاتی، مشاور مالیاتی و ...) و با حداقل ۱۰ سال سابقه ارزیابی شد. «تمایل به مشارکت» از طریق پرسشنامه اولیه و تأیید زمان‌بندی مصاحبه‌ها سنجیده شد. همچنین، «دسترس‌پذیری» با برقراری ارتباط مؤثر با خبرگان در بازه زمانی مشخص پژوهش (حضور و غیر حضوری) و هماهنگی آنان برای مشارکت در مصاحبه‌های کامل صورت پذیرفت. برای شناسایی خبرگان، ابتدا ۵ نفر از متخصصان شناخته‌شده در حوزه پژوهش (با تأیید معیارهای فوق) به عنوان هسته اولیه انتخاب شدند و سپس از آنان برای معرفی افراد واجد شرایط دیگر کمک گرفته شد. در فرآیند غربالگری، از ۱۳ نفر پیشنهاد شده، ۲ نفر به دلیل عدم انطباق با معیار تجربه عملی (کمتر از ۱۰ سال) و ناتوانی در هماهنگی زمانی (دسترس‌پذیری) حذف شدند. در نهایت، ۱۱ نفر با تنوع تحصیلی و شغلی (۵ نفر دکتری با مسئولیت عضو شورای عالی مالیاتی و کارشناس ارشد مالیاتی و ۶ نفر کارشناسی ارشد با مسئولیت حسابرس امور مالیاتی و

هیات حل اختلاف مالیاتی) به عنوان نمونه نهایی تأیید شدند. جدول ۱ بیانگر ویژگی جمعیت شناختی افراد مصاحبه شونده برای انتخاب نمونه آماری است.

جدول ۱. ویژگی جمعیت شناختی افراد مصاحبه شونده

ردیف	جنس	سن	سابقه خدمت	مسئولیت	تحصیلات
۱	مرد	۵۰	۲۹	کارشناس ارشد مالیاتی	کارشناسی ارشد
۲	مرد	۵۴	۲۷	حسابرس- مشاور مالیاتی	دکتری
۳	مرد	۴۵	۲۰	کارشناس ارشد مالیاتی	دکتری
۴	مرد	۳۹	۱۸	کارشناس ارشد مالیاتی	دکتری
۵	مرد	۴۷	۲۲	دادرسی امور مالیاتی	کارشناسی ارشد
۶	مرد	۴۰	۱۸	کارشناس ارشد مالیاتی- مدرس	دکتری
۷	مرد	۵۳	۲۳	عضو شورای عالی مالیاتی	دکتری
۸	مرد	۴۸	۲۱	حسابرس امور مالیاتی	کارشناسی ارشد
۹	مرد	۳۷	۱۲	حسابرس امور مالیاتی	کارشناسی ارشد
۱۰	مرد	۳۵	۱۶	هیئت حل اختلاف مالیاتی	کارشناسی ارشد
۱۱	مرد	۴۵	۲۱	حسابرس امور مالیاتی	کارشناسی ارشد

منبع: یافته‌های تحقیق.

در فرآیند مصاحبه‌ها، پس از کدگذاری و تحلیل پاسخ‌های ۱۱ شرکت کننده، به اشباع نظری رسیدیم؛ به این معنا که داده‌های جدیدی در مصاحبه‌های بعدی ظهور نکرد و مفاهیم کلیدی تکرار شدند. بنابراین، توقف نمونه‌گیری با اطمینان از کفایت داده‌ها انجام شد.

روایی و پایایی پژوهش

محققین به منظور تضمین روایی و پایایی این پژوهش، مطابق با معیارهای ارائه شده توسط کرسول^۱ (۲۰۰۰)، اقدامات ذیل را انجام دادند: نخست، فرایند تحلیل داده‌ها، مدل نهایی و گزارش پایانی، توسط دو تن از مصاحبه‌شوندگان خبره در حوزه مالیاتی، مورد بازبینی و تأیید قرار گرفته است. دوم، دو تن از استادان رشته‌های حسابداری مالی و حسابداری مالیاتی، و دو تن از

1. Creswell (2000)

استادان روش تحقیق، پارادایم کدگذاری محوری را مورد ارزیابی قرار داده و نظرات ارزشمند ایشان در تدوین الگو لحاظ شده است. سوم، به صورت همزمان از مصاحبه‌شوندگان، استادان و کارشناسان حوزه حسابداری مالیاتی درخواست شده تا در فرایند تحلیل و تفسیر داده‌ها، محققان را یاری رسانند. چهارم، کثرت‌گرایی در این پژوهش از طریق تنوع مشارکت‌کنندگان تأمین شده است. پنجم، تمامی مصاحبه‌ها ضبط، یادداشت‌برداری و پیاده‌سازی دقیق شده است و متون چندین بار مورد بازنگری قرار گرفته‌اند تا مدل نهایی حاصل شود. ششم، فرایند جمع‌آوری مبانی نظری، داده‌ها، انجام مصاحبه‌ها، ریزنی با استادان و خبرگان حوزه، و تحلیل نهایی، حدود هشت ماه به طول انجامیده است.

یافته‌ها

در این پژوهش، تحلیل داده‌ها با استفاده از روش نظریه داده بنیاد و در سه مرحله شامل کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد. در مرحله ابتدایی، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها در نرم‌افزار MAXQDA ۲۰ بارگذاری شد. سپس داده‌ها با کدگذاری باز تحلیل شدند تا مقوله‌های اولیه شناسایی شوند. در مرحله بعد، در کدگذاری محوری، مقوله‌ها به یکدیگر ارتباط داده شدند. پس از شناسایی روابط بین مقوله‌ها در مراحل کدگذاری باز و محوری، در مرحله کدگذاری انتخابی، مقوله‌های اصلی و فرعی یکپارچه شده و ارتباطات میان آن‌ها برقرار شد. در نهایت، این فرایند منجر به استخراج الگوی هوشمند سازی نظام مالیاتی در ایران شد.

کدگذاری باز

کدگذاری‌ها در روش نظریه داده بنیاد به صورت مرحله‌ای و نظام‌مند انجام می‌شود که ابتدا در کدگذاری باز، مفاهیم و عبارات کلیدی از متن مصاحبه استخراج می‌شوند؛ سپس در کدگذاری محوری، این کدها بر اساس روابط معنایی دسته‌بندی و سازماندهی می‌شوند و در نهایت در کدگذاری انتخابی، محورهای اصلی مرتبط با موضوع پژوهش انتخاب می‌شود. در کدگذاری باز، مفاهیم و مقوله‌ها شناسایی شده و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند. در پژوهش حاضر در مرحله کدگذاری باز از مجموع ۱۱ مصاحبه، ۱۴۱ کد توصیفی استخراج شد.

کدگذاری محوری

در مرحله کدگذاری، تمام مصاحبه‌ها به دقت بررسی و ۱۴۱ کد توصیفی اولیه استخراج شد. این کدها عبارات کلیدی، جملات یا ایده‌های مهمی بودند که مستقیماً از متن مصاحبه‌ها گرفته شده بودند. برای تبدیل ۳۰۳ کد اولیه به ۷۶ مفهوم، از قابلیت‌های «مقایسه کدها» و «ادغام مضامین مشابه» در نرم افزار مکس کیودا ۲۰ استفاده شد. این فرآیند شامل قرار گرفتن کدهای دارای معنا یا محتوای مشابه در گروه‌های مفهومی است. برخی کدها به تنهایی به عنوان یک مفهوم مستقل در نظر گرفته شدند و تعدادی از کدها به چند بخش تقسیم و در مفاهیم مختلف قرار داده شدند، سپس مفاهیم جدیدی از ترکیب چند کد مرتبط ایجاد شد. بنابراین، در این پژوهش ۱۴۱ کد اولیه مستخرج و بر اساس آن در قالب ۷۶ مفهوم و ۲۲ مقوله فرعی و ۱۱ مقوله اصلی دسته‌بندی شده‌اند. مقوله‌های اصلی و فرعی مطابق با کدهای اولیه در قالب سه مرحله کدگذاری ساختار مفهومی الگوی نظام هوشمندسازی مالیات در ایران، در جدول ۲ آمده است.

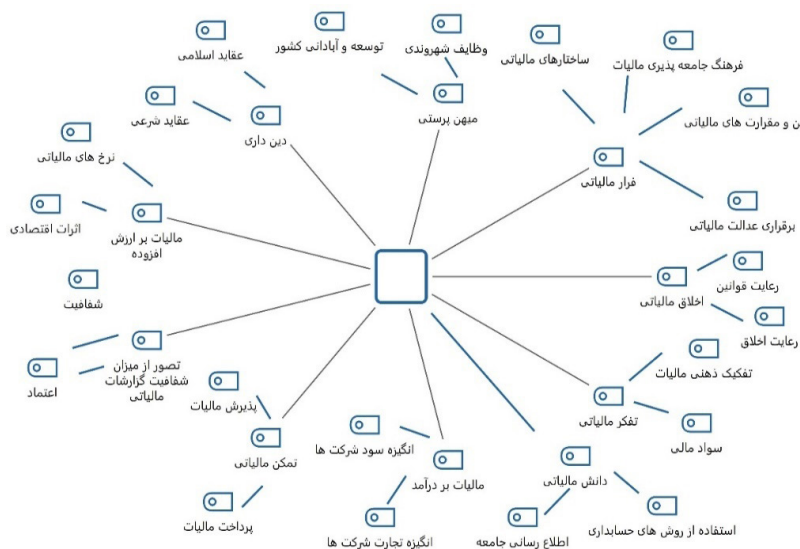
جدول ۲. الگوی نظام هوشمند مالیات در ایران

مقولات اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم
فرار مالیاتی	برقراری عدالت مالیاتی	کتمان درآمد. گسترش شغل‌های کاذب. فساد مالی اعضای دولت. ناعادلانه بودن پرداخت مالیات. بحران‌های اقتصادی.
	قوانین و مقررات مالیاتی	ضعف در شفاف‌سازی قوانین مالیاتی. قوانین متعدد در مالیات. تناقض در مواد قانونی مالیات.
	فرهنگ جامعه‌پذیری مالیات	اعتماد سیاسی. مشارکت جامعه. ترویج فرهنگ مالیاتی. فقدان باورهای مالیاتی.
میهن‌پرستی	ساختارهای مالیاتی	نظام تشویق و تنبیه مالیاتی. بروکراسی‌های اداری مالیاتی. فساد مامورین. تشخیص علی‌الراس مالیاتی. ساختارهای ناکارآمد مالیاتی.
	وظایف شهروندی	روحیه میهن‌پرستی. مسئول دانستن خود. تعهد ملی و وظیفه عمومی شهروندی.
دین‌داری	توسعه و آبادانی کشور	عمران و آبادی کشور. رفع بیکاری. توسعه کشور. رفاه کشور.
	عقاید اسلامی	اعتقاد به مالیات. مالیات اسلامی. اداره حکومت اسلامی.
مالیات بر ارزش افزوده	عقاید شرعی	تعهد شرعی و دینی. مشروع بودن مالیات. گناه بزرگ شرعی.
	نرخ‌های مالیاتی	تشخیص مالیات علی‌الراس. سیاست‌های مالی و پولی. ارائه منصفانه صورت‌های مالی.
	اثرات اقتصادی	تغییرات توزیع درآمد. تغییرات جریان‌های نقدی. تغییرات اقتصادی.

شفافیت	تصور از میزان شفافیت گزارشات مالیاتی
اعتماد	تمکن مالیاتی
پذیرش مالیات	مالیات بر درآمد
پرداخت مالیات	تفکر مالیاتی
انگیزه سود شرکت‌ها	اخلاق مالیاتی
انگیزه تجارت شرکت‌ها	دانش مالیاتی
سود مالی	
تفکیک ذهنی مالیات	
رعایت اخلاق	
رعایت قوانین	
اطلاع‌رسانی به جامعه	
استفاده از روش‌های حسابداری	
بررسی روش‌های حسابداری. توجه به گزارش نویسی درست. میزان اعتماد به گزارشات. ارزیابی دقیق واحدها.	
آگاهی مالی. مهارت مالی. مدیریت پول. برنامه‌ریزی پول.	
آگاهی از وضعیت مطلوب. اعتماد به نفس در مسائل مالی. استفاده از خدمات مالی.	
اخلاق مداری. رعایت حقوق افراد. نگرش‌های اخلاقی.	
ارزیابی ثقل. کاهش فساد. رعایت الزمات قانونی. مبارزه با پول‌شویی.	
فرهنگ پرداخت. فرهنگ‌سازی. احساس نیاز به سیستم مالیاتی درست. شبکه‌های مجازی و اجتماعی. رفتار خانواده‌ها.	

منبع: یافته‌های تحقیق.

نمودار ۱. الگوی مفهومی نظام هوشمند مالیات در ایران



منبع: یافته‌های تحقیق.

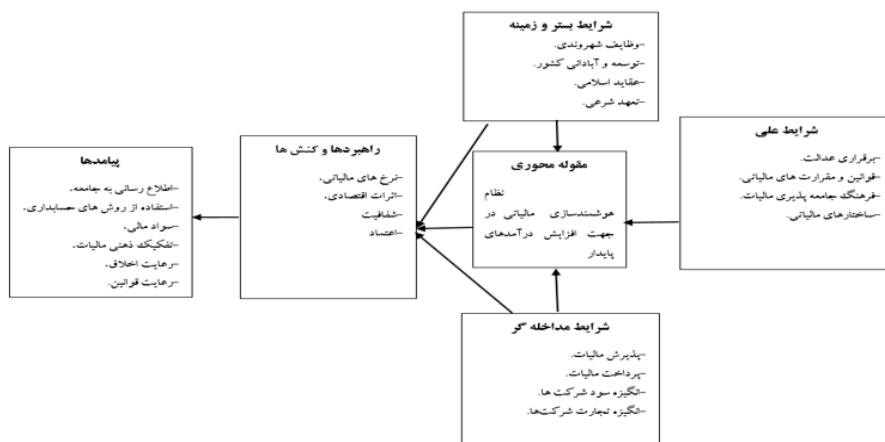
بر اساس تحلیل انجام شده، شرایط علی شامل عواملی چون فرار مالیاتی، برقراری عدالت مالیاتی، ضعف قوانین و ساختارهای مالیاتی است که ضرورت اصلاح و هوشمندسازی نظام مالیاتی را ایجاد می کنند. بستر و زمینه با مؤلفه هایی چون میهن پرستی، وظایف شهروندی، عقاید دینی و شرعی، زمینه اجتماعی و فرهنگی پذیرش نظام مالیاتی هوشمند را فراهم می سازد. شرایط مداخله گر شامل عواملی است که بر اجرای مؤثر هوشمندسازی تأثیرگذارند، از جمله می توان به تمکن مالیاتی، پذیرش و انگیزه های اقتصادی مودیان اشاره کرد. در ادامه، راهبردها به عنوان کنش های کلیدی سازمان مالیاتی برای تحقق اهداف هوشمندسازی، شامل شفافیت گزارش ها، تنظیم نرخ های مالیاتی متناسب، اجرای مالیات بر ارزش افزوده و توسعه سامانه های داده محور تبیین شدند. نهایتاً، پیامدها شامل دستاوردهای نهایی هوشمندسازی مانند ارتقای سواد مالی، بهبود اخلاق مالیاتی، رعایت قوانین و افزایش اعتماد عمومی به نظام مالیاتی شناسایی شدند. ارتباط میان این مقولات بر اساس منطق علی و سیستمی طراحی شده است؛ به این معنا که شرایط علی و زمینه ای، محرک بروز نیاز به هوشمندسازی هستند، شرایط مداخله گر مسیر تحقق آن را تسهیل یا تضعیف می کنند، راهبردها کنش های اجرایی سازمان را تشکیل می دهند و پیامدها نتیجه نهایی این فرآیند سیستمی هستند. به این ترتیب، مدل مفهومی نهایی، تصویری پویا از تعامل میان این مؤلفه ها ارائه می دهد. در این مدل، متغیر مرکزی «هوشمندسازی نظام مالیاتی ایران» است که در مرکز مدل قرار گرفته و سایر مقولات حول آن سازمان یافته اند. هوشمندسازی در اینجا به معنای به کارگیری فناوری های داده محور، هوش مصنوعی، اتوماسیون فرایندها و تحلیل های پیش بینی کننده در مدیریت مالیات تعریف می شود؛ هدف از آن افزایش شفافیت، عدالت مالیاتی و ارتقای کارایی سازمان امور مالیاتی است.

الگوی تحلیلی پژوهش با استناد به نظریه های زیر تدوین شده است. نخست، نظریه سیستم های باز (Bertalanffy, 1968) که نظام مالیاتی را به عنوان سیستمی پویا و در تعامل با محیط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می نگرد. دوم، نظریه نهادگرایی (North, 1990) که نقش قوانین، هنجارها و ارزش ها را در رفتار مالیاتی افراد و شرکت ها تبیین می کند. سوم، نظریه یادگیری سازمانی (Senge, 1990) که هوشمندسازی را فرایندی مبتنی بر دانش و یادگیری مستمر در سازمان مالیاتی می داند. افزون بر این، مدل پیشنهادی با توجه به شاخص های بلوغ دیجیتال دولت ها در گزارش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۱ (۲۰۲۱) تنظیم شده است

1. Organisation for Economic Co-operation and Development

که در آن ویژگی‌هایی چون داده‌محوری، خودکارسازی فرایندها، یکپارچگی اطلاعات و خدمات برخط به‌عنوان معیارهای اصلی دولت هوشمند معرفی شده‌اند. از آنجا که هدف اصلی مطالعه حاضر تدوین الگوی نظام هوشمندسازی مالیات در ایران بوده است، بر این اساس مدل پارادایمی در مدل ۱ نشان داده شده است.

مدل ۱. الگوی پارادایمی نظام هوشمند مالیات در ایران



منبع: یافته‌های تحقیق.

بنابراین، مدل مفهومی پژوهش حاضر بر اساس الگوی پارادایمی نظریه داده‌بنیاد استراوس و کوربین طراحی شده است. در این مدل، داده‌های حاصل از مصاحبه با متخصصان با تجربه دیوان محاسبات، وزارت امور اقتصادی و دارایی، امور مالیات، سازمان حسابداران رسمی و بررسی اسناد سازمان امور مالیاتی از طریق سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شد و نهایتاً پدیده مرکزی تحت عنوان «هوشمندسازی نظام مالیاتی ایران» شناسایی شد. طبقه‌بندی مقولات بر پایه پنج مؤلفه اصلی شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها انجام گرفت. با توجه به مدل ۱ شرایط علی، مداخله‌گر، راهبرد کنش‌ها، بستر و زمینه و پیامدها در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. مقولات اصلی و فرعی الگوی نظام هوشمند مالیات در ایران

مقولات اصلی	مقولات فرعی
شرایط علی	برقراری عدالت مالیاتی
	قوانین و مقررات مالیاتی
	فرهنگ جامعه‌پذیری مالیات
	ساختارهای مالیاتی
بستروزمینه	وظایف شهروندی
	توسعه و آبادانی کشور
	عقاید اسلامی، عقاید شرعی
راهبردکنش‌ها	مالیات بر ارزش افزوده
	تصور از میزان شفافیت گزارشات
شرایط مداخله‌گر	تمکن مالیاتی
	پذیرش مالیات
	پرداخت مالیات
	انگیزه سود شرکت‌ها
	انگیزه تجارت شرکت‌ها
پیامدها	سود مالی
	تفکیک ذهنی مالیات
	رعایت اخلاق
	رعایت قوانین
	اطلاع‌رسانی به جامعه
	دانش مالیاتی

منبع: یافته‌های تحقیق.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف مطالعه حاضر طراحی الگوی نظام هوشمند مالیات در ایران است. با توجه به کدگذاری‌های ثانویه، مقوله اصلی فرار مالیاتی به عنوان شرایط علی انتخاب شد.

جدول ۴. شرایط علی

مقولات اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم
فرار مالیاتی	برقراری عدالت مالیاتی	کتمان درآمد. گسترش شغل‌های کاذب. فساد مالی اعضای دولت. ناعادلانه بودن پرداخت مالیات. بحران‌های اقتصادی.
	قوانین و مقررات مالیاتی	ضعف در شفاف‌سازی قوانین مالیاتی. قوانین متعدد در مالیات. تناقض در مواد قانونی مالیات.
	فرهنگ جامعه‌پذیری مالیات	اعتماد سیاسی. مشارکت جامعه. ترویج فرهنگ مالیاتی. فقدان باورهای مالیاتی.
	ساختارهای مالیاتی	نظام تشویق و تنبیه مالیاتی. بروکراسی‌های اداری مالیاتی. فساد مامورین. تشخیص علی‌الراس مالیاتی. ساختارهای ناکارآمد مالیاتی.

منبع: یافته‌های تحقیق.

با توجه به کدگذاری‌های ثانویه، مقولات اصلی میهن‌پرستی و دین‌داری به عنوان شرایط بستر و زمینه انتخاب شدند.

جدول ۵. شرایط بستر و زمینه

مقولات اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم
میهن‌پرستی	وظایف شهروندی	روحیه میهن‌پرستی. مسئول دانستن خود. تعهد ملی. وظیفه عمومی شهروندی.
	توسعه و آبادانی کشور	عمران و آبادی کشور. رفع بیکاری. توسعه کشور. رفاه کشور.
دین‌داری	عقاید اسلامی	اعتقاد به مالیات. مالیات اسلامی. اداره حکومت اسلامی.
	عقاید شرعی	تعهد شرعی و دینی. مشروع بودن مالیات. گناه بزرگ شرعی.

منبع: یافته‌های تحقیق.

با توجه به کدگذاری‌های ثانویه، مقولات اصلی مالیات بر ارزش افزوده و تصور از میزان شفافیت گزارشات مالیاتی به عنوان شرایط کنش راهبردها انتخاب شدند.

جدول ۶. شرایط کنش راهبردها

مقولات اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم
مالیات بر ارزش افزوده	نرخ‌های مالیاتی	تشخیص مالیات علی‌الراس. سیاست‌های مالی و پولی. ارائه منصفانه صورت‌های مالی.
	اثرات اقتصادی	تغییرات توزیع درآمد. تغییرات جریان‌های نقدی. تغییرات اقتصادی.

شفافیت	شفافیت هزینه‌های دولت. افشای اطلاعات. ارتباط شفافیت بین مودیان و اقتصاد.	تصور از میزان شفافیت گزارشات مالیاتی
اعتماد	اعتماد به مقامات دولتی. اعتماد به آحاد جامعه. درک همدلی از طرف دولتمردان. اعتمادسازی.	

منبع: یافته‌های تحقیق.

با توجه به کدگذاری‌های ثانویه، مقولات اصلی تمکن مالیاتی و مالیات بر درآمد به عنوان شرایط مداخله‌گر انتخاب شدند.

جدول ۷. شرایط مداخله‌گر

مقولات اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم
تمکن مالیاتی	پذیرش مالیات پرداخت مالیات	قبول مالیات تعیین شده. ارائه اظهارنامه. قبول آگاهانه. پایبندی داوطلبانه. رعایت تکالیف. پرداخت به موقع.
مالیات بر درآمد	انگیزه سود شرکت‌ها انگیزه تجارت شرکت‌ها	پرداخت سود بیشتر به سهامداران. انگیزه سودجویی. معاف بودن برخی فعالیت‌ها از مالیات. کمتر پرداخت کردن مالیات توسط برخی شرکت‌ها.

منبع: یافته‌های تحقیق.

با توجه به کدگذاری‌های ثانویه، مقولات تفکر مالیاتی، دانش مالیاتی و اخلاق مالیاتی به عنوان پیامدها انتخاب شدند.

جدول ۸. پیامدها

مقولات اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم
تفکر مالیاتی	سواد مالی تفکیک ذهنی مالیات	آگاهی مالی. مهارت مالی. مدیریت پول. برنامه‌ریزی پول. آگاهی از وضعیت مطلوب. اعتماد به نفس در مسائل مالی. استفاده از خدمات مالی.
اخلاق مالیاتی	رعایت اخلاق رعایت قوانین	اخلاق‌مداری. رعایت حقوق افراد. نگرش‌های اخلاقی. ارزیابی تقلب. کاهش فساد. رعایت الزامات قانونی. مبارزه با پول‌شویی.
دانش مالیاتی	اطلاع‌رسانی به جامعه استفاده از روش‌های حسابداری	فرهنگ پرداخت. فرهنگ‌سازی. احساس نیاز به سیستم مالیاتی درست. شبکه‌های مجازی و اجتماعی. رفتار خانواده‌ها. بررسی روش‌های حسابداری. توجه به گزارش نویسی درست. میزان اعتماد به گزارشات. ارزیابی دقیق واحدها.

منبع: یافته‌های تحقیق.

نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها و شناسایی مؤلفه‌های مؤثر نشان داد که در طراحی الگوی هوشمندسازی نظام مالیاتی ایران، مجموعه‌ای از عوامل علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردی و پیامدی نقش اساسی ایفا می‌کنند. در بخش شرایط علی، مؤلفه‌هایی چون برقراری عدالت مالیاتی، تدوین و اجرای مؤثر قوانین و مقررات مالیاتی، ارتقای فرهنگ جامعه‌پذیری مالیات و بازطراحی ساختارهای مالیاتی شناسایی شدند. این عوامل به‌عنوان پیش‌شرط‌های اصلی طراحی نظام مالیاتی هوشمند محسوب می‌شوند و مبنای مفهومی الگوی پیشنهادی را شکل می‌دهند. بستر و زمینه‌های مؤثر بر طراحی الگو، شامل وظایف شهروندی، حس میهن‌پرستی، باور به توسعه و آبادانی کشور، اعتقادات اسلامی و تعهدات شرعی است. این عناصر فرهنگی و ارزشی، پشتوانه اجتماعی و اخلاقی طراحی نظام مالیاتی نوین را فراهم می‌سازند و سبب می‌شوند هوشمندسازی در چارچوب ارزش‌های بومی و دینی جامعه ایران معنا یابد. در بعد شرایط مداخله‌گر، عواملی نظیر پذیرش مالیات از سوی مودیان، تمکن مالی، انگیزه‌های سودآوری و تمایل به گسترش فعالیت‌های تجاری شناسایی شد. این متغیرها در طراحی الگو به‌عنوان عوامل میانجی در نظر گرفته می‌شوند که بر نحوه انتخاب راهبردهای اجرایی و میزان پذیرش اجتماعی الگوی پیشنهادی اثرگذارند. در بخش راهبردها (کنش‌ها)، طراحی الگوی هوشمندسازی مستلزم تمرکز بر مفاهیمی چون شفافیت اطلاعات مالیاتی، بازنگری در نرخ‌های مالیاتی، ارزیابی اثرات اقتصادی و تقویت اعتماد عمومی است. این مؤلفه‌ها به‌عنوان راهکارهای کلیدی در طراحی الگو، زمینه را برای انتقال تدریجی از نظام مالیاتی سنتی به نظام داده‌محور و هوشمند فراهم می‌کنند. پیامدهای طراحی و استقرار الگو شامل توسعه‌ی سواد و آگاهی مالیاتی، ارتقای اخلاق مالیاتی، افزایش پایبندی به قوانین، تفکیک ذهنی مثبت نسبت به مالیات و ارتقای اطلاع‌رسانی عمومی است. این پیامدها نشان می‌دهد که طراحی نظام مالیاتی هوشمند می‌تواند به بهبود رابطه میان دولت و مودیان، ارتقای شفافیت، و در نهایت تحقق عدالت مالیاتی منجر شود.

بر این اساس، نتایج پژوهش تأکید می‌کند که طراحی موفق الگوی هوشمندسازی نظام مالیاتی مستلزم وجود زیرساخت‌های نهادی و فنی است. این زیرساخت‌ها شامل تدوین قوانین و مقررات کارآمد، نهادینه‌سازی باورهای مالیاتی در سطح جامعه، تقویت رفتارهای مالیاتی مطلوب، و توسعه نگرش داده‌محور در سازمان امور مالیاتی است. همچنین، طراحی و پیاده‌سازی چنین الگویی نیازمند حضور نیروهای متخصص در حوزه‌های فناوری اطلاعات،

سیاست‌گذاری مالیاتی و حسابداری داده‌محور است تا بتوانند با ترکیب دانش فنی و مالی، بستر تحقق هوشمندسازی را فراهم آورند. در مجموع، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که هوشمندسازی نظام مالیاتی ایران نه تنها یک فرایند فناورانه، بلکه یک تحول نهادی، فرهنگی و مدیریتی است که طراحی الگوی آن باید با رویکردی سیستمی و میان‌رشته‌ای انجام گیرد. چنین الگویی می‌تواند نقشه راهی برای سیاست‌گذاران مالیاتی کشور فراهم سازد تا با تکیه بر داده، فناوری و شفافیت، به سمت نظام مالیاتی کارآمد، عادلانه و پایدار حرکت کنند. اگرچه مطالعات پیشین به طراحی الگو هوشمندسازی مالیات نپرداختند، اما برخی مولفه‌های بدست آمده در این مطالعه در راستای مطالعات جدول ۹ است.

جدول ۹. همراستایی با مطالعات پیشین

شاخص‌ها	مطالعات پیشین (خارجی و داخلی)
تفکر مالیاتی	هیکما و همکاران (۲۰۲۱). اولسون و همکاران (۲۰۱۹). حسینی راد و همکاران (۱۴۰۴). زمانی و همکاران (۱۴۰۰). بهمن‌پور خان آبادی (۱۴۰۰). مومنی و همکاران (۱۳۹۸).
اخلاق مالیاتی	پام و همکاران (۲۰۲۰). دهامی (۲۰۲۰). آلتامینی (۲۰۲۰). نگرون (۲۰۱۹). حسینی راد و همکاران (۱۴۰۴). بهمن‌پور خان آبادی (۱۴۰۰). کرمی و همکاران (۱۳۹۹).
مالیات بر ارزش افزوده	دهامی (۲۰۲۰). آلتامینی (۲۰۲۰). اولسون و همکاران (۲۰۱۹). بن (۲۰۱۷). حسینی راد و همکاران (۱۴۰۴). کهن دل و همکاران (۱۳۹۹).
فرار مالیاتی	هیکما و همکاران (۲۰۲۱). موتانگا و همکاران (۲۰۲۰). دهامی (۲۰۲۰). اولسون و همکاران (۲۰۱۹). آمازی و مفلح (۲۰۱۷). اکبری و همکاران (۱۴۰۵). کهن دل و همکاران (۱۳۹۹).
تمکین مالیاتی	آدام و همکاران (۲۰۲۱). اولسون و همکاران (۲۰۱۹). ناریان (۲۰۱۹). اکبری و همکاران (۱۴۰۵). حسینی راد و همکاران (۱۴۰۴). جمال شرقی و همکاران (۱۴۰۰). ابراهیمی و نجفی (۱۳۹۹). جابری (۱۳۹۰).

منبع: یافته‌های تحقیق.

باتوجه به نتایج بدست آمده، پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

۱. به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران در نظام مالیاتی ایران پیشنهاد می‌شود که کلاس‌های آموزشی جهت آشنایی و آموزش هوشمندسازی مالیات در سازمان‌های دولتی و مخصوصاً سازمان‌های مرتبط با مالیات شکل گیرد و مدیران و کارکنان ضمن شرکت در این کلاس‌ها و آشنایی با مفاهیم بتوانند از آن برای برنامه‌ریزی‌های مالیاتی استفاده کنند.
۲. به مدیران پیشنهاد می‌شود که جلسات آموزشی برای مودیان مالیاتی برگزار شود و ضمن

اینکه آنان را با هوشمندسازی مالیات آشنا می‌کنند، به آنان آموزش دهند و توصیه کنند که هوشمندسازی مالیات نیازمند فهم مالیاتی است که باید در این جلسات با گفتگو با یکدیگر و تبادل نظر درباره آن به نقش آن آشنا شوند.

۳. نگرش‌های مالیاتی یک جامعه می‌تواند تاثیر مثبتی بر نظام مالیاتی جامعه داشته باشد و از آنجا که هوشمندسازی مالیات نیاز به یک زیرساخت وسیع دارد به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران نظام مالیاتی در راستای هوشمندسازی آن توصیه می‌شود که نگرش‌های مالیاتی جامعه و مودیان و مالیات پرداخت‌کنندگان را ارتقاء دهند و با استفاده از آموزش‌هایی در فضای برخط و یا استفاده از رسانه‌ها و مطبوعات و رسانه‌های جمعی مانند رادیو و سایر رسانه‌های جمعی، نگرش‌های مالیاتی را تقویت نمایند که دین‌داری و میهن‌پرستی افراد ارتقاء یابد تا از آن در جهت اجرای هوشمندسازی مالیات استفاده شود و همچنین به این افراد به زبان ساده می‌توان هوشمندسازی مالیات را توضیح داد که از این طریق درک بیشتری بر برنامه‌ریزی‌های مالی و مالیاتی داشته باشند.

۴. به مدیران سازمان‌های امور مالیاتی توصیه می‌شود که گزارشات خود را شفاف بیان کنند که شفافیت در گزارشات مالی و مالیاتی می‌تواند بر نحوه پرداخت مالیات افراد موثر باشد و اگر افراد جامعه به این باور برسند که گزارشات شفافیت لازم را دارد و دولت با آنان صادق است و مشخص می‌شود که مالیات پرداخت شده در کجا صرف خواهد شد، از این جهت آنان نظام پرداخت مالیات را برای توسعه و رشد جامعه و کشور می‌دانند و از سویی شفافیت در هوشمندسازی نظام مالیات می‌تواند به جامعه این تضمین را دهد که تمامی پرداخت‌های مالیات مشخص و شفاف است و در جهت پاسخ‌گویی دولت است و از جهتی هوشمندسازی مالیات با برنامه‌ریزی‌های مالیاتی می‌تواند این دیدگاه را توسعه بخشد.

۵. داشتن دانش مالیاتی نه تنها لازمه تمام کارکنان سازمان‌های دولتی و مودیان مالیاتی و سازمان امور مالیاتی است بلکه افراد جامعه می‌توانند با داشتن مشاوران مالیاتی و مطالعه بخش‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های سازمان امور مالیاتی درک درستی از دانش مالیاتی داشته باشند. در این راستا به برنامه‌ریزان نظام مالیاتی توصیه می‌شود که اطلاع‌رسانی از دانش مالیاتی را در قالب پوسترها یا بروشورهایی در اختیار کارکنان خود و افراد مراجعه‌کننده به سازمان امور مالیاتی قرار دهند و همچنین نقش رسانه‌های اجتماعی و سمعی و بصری

نیز در این زمینه مهم است که ضمن آگاهی از دانش مالیاتی، می‌توان از آن در اجرای هوشمندسازی مالیات بهره برد که این امر با افزایش آگاهی افراد باعث می‌شود افراد درک درستی از نظام مالیاتی داشته باشند تا از این طریق به اجرای هوشمندسازی مالیات کمک شود و از جهتی با آموزش حسابداری ذهنی به این افراد می‌توان دانش مالی آنان را افزایش داد که برای برنامه‌ریزی مالیاتی استفاده کنند و البته باید خاطر نشان کرد که این آموزش در مرحله اول باید در مدیران سازمان‌ها اجرا شود و سپس به زیردستان آنان در سازمان توصیه می‌شود. در انتها به افراد جامعه توصیه می‌شود تا از این طریق ضمن آموزش افزایش رفتار و نگرش‌های مالیاتی بتوان از آن در اجرای هوشمندسازی نظام مالیاتی ایران بهره گرفت.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

سپاسگزاری

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از کلیه صاحب‌نظران و عزیزانی که در فرآیند انجام این پژوهش با حمایت‌های علمی و اجرایی خود نقش مؤثری ایفا نمودند، کمال تشکر و امتنان را ابراز نمایند.

ORCID

Shahrzad Ahmadi 

<http://orcid.org/0000-0003-3603-2699>

Khaled Yadegari 

<http://orcid.org/0000-0003-2968-0349>

Seyed Shojaaldin Hoseinirad 

<http://orcid.org/0009-0001-1175-0435>

Fatemeh Malchi 

<http://orcid.org/0000-0002-7025-5397>

منابع

۱. ابراهیمی، فهیمه و نجفی، زهرا. (۱۳۹۹). نقش حسابداری ذهنی در رفتار مالیاتی خویش فرمایان (مورد مطالعه: مؤدیان حقیقی استان فارس). حسابداری (ارزشی و رفتاری)، ۹(۵)، ۳۷۱-۳۹۴.
۲. اکبری، نرجس، محقق، عارفه، زیاری، رضا و قدس، سمانه. (۱۴۰۵). طراحی الگوی کاهش فرار مالیاتی با استفاده از سیستم کشف هوشمند. دانش سرمایه‌گذاری، ۱۵(۶۰)، ۳۶۹-۳۹۳.
۳. جابری، زهرا. (۲۰۱۱). تأثیر درآمد، توزیع درآمد و مالیات بر الگوهای مصرف. مجله پژوهشی، ۷۲(۱)، ۱۳۳-۱۷۴.
۴. جمال شرق، سعید، خسروی نژاد، علی اکبر، گرایی نژاد، غلامرضا و میرزائی نژاد، محمدرضا. (۱۴۰۰). بررسی اثر عوامل مؤثر بر توزیع درآمد در مناطق شهری استان‌های ایران: رویکرد پانل کوانتایل. نظریه‌های کاربردی اقتصاد، ۸(۲)، ۲۰۷-۲۳۸.
۵. کامیاب‌تیموری، رضا، رستمی، احسان، الماسی، مجتبی و روحی، مرتضی. (۱۴۰۲). ارائه مدلی برای سازمان مالیاتی هوشمند با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری. پژوهشنامه مالیات، ۳۱(۱)، ۶۹-۹۴.
۶. کرمی، رسول، واعظ، سیدعلی و رکابدار، قاسم. (۱۳۹۹). ابتکار و خلاقیت در تفکیک مولفه‌های شکاف مالیاتی و تاثیر آن‌ها بر تغییرات سودهای آتی، نشریه علمی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۱۰(۱)، ۱۳۵-۱۶۰.
۷. کهن‌دل، زهرا، طالب‌نیا، قدرت‌الله و نیکومرام، هاشم. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر سازگاری مالیاتی حسابرسان خوداشتغال در حضور برخی عوامل میانی. نشریه بورس اوراق بهادار، ۵۱(۱۳)، ۱۹۰-۲۰۸.
۸. کیایی، مجتبی، بهزادی موزری، سعید و بارانی بناب، صمد. (۱۴۰۳). ارائه مدل حاکمیت داده در سازمان امور مالیاتی کشور مطالعه‌ای در نظام مالیاتی هوشمند. پژوهشنامه مالیات، ۳۲(۶۱)، ۵۵-۸۵.
۹. طلائی‌زاده، علی، نوروش، ایرج، محمدی ملقرانی، عطاالله و سبحانی، جلیل. (۱۳۹۹). بررسی رابطه فرهنگ مالیاتی و ریسک شرکت‌ها با تأکید بر اجتناب مالیاتی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. نشریه پژوهش‌های حسابداری مالی، ۱۲(۲)، ۷۱-۹۸.

References

1. Abunssar, M. (2020). *Tax Accounting: Income Tax and Sales*, (3rded). National Library Department, Amman, Jordan, 3-4.
2. Adam, O. M., Okoroafor, S. N., & Ajaero, O. O. (2021). Effect of mental accounting on corporate profitability. *West African Journal of Industrial and Academic Research*, 14(1), 100- 114.
3. Akbari, N., Mohaghegh, A., Ziyari, R., & Ghods, S. (2026). Designing a model to reduce tax evasion using the intelligent discovery system. *Journal of Investment Knowledge*, 15(60), 369-393. [In Persian]
4. Al_Najar, I., Monday, I. & Simoon, G. (2020). SMEs Business Characteristics, Tax administration and Tax Compliance by SMEs in Nigeria. *Journal of Business and Economics*, 3, 7-17.
5. Altamini, K.C., Tatoglu, E. & Zaim, S. (2020). Developing an instrument for measuring the effects of heuristics on investment decisions. *Kybernetes*, 45(7), 1052-1071.
6. Amazi, K., & Mofleh, H. (2017). *Tax Accounting between Theory and Practice Income Tax and Sales*, (2nded), Dar Tasnim Publishing and Distribution, Amman, Jordan, 25-27.
7. Bahmanpour Khani Abadi, A. (2021). *The effectiveness of implementing tax incentive laws on increasing government tax revenues*. New Research in Entrepreneurship Management and Business Development, 2(1), 547-572. [In Persian]
8. Ben, F. (2017). *Tax Compliance by small and medium- sized corporation: A case of Uganda* [Doctoral Theses].
9. Castrati, P.M. (2020). Taxation of electronic commerce—a commentary. *Financing for Development*, 1(1).
10. Cariosa, M. M., Hanlon, M. L., Maydew, E. L., & Shevlin, T. J. (2019). *Scholes and Wolfson's taxes and business strategy* (6th ed.). Cambridge Business Publishers.
11. Chapman, J., Snowberg, E., Wang, S., & Camerer, C. (2018). Loss attitudes in the US population: Evidence from dynamically optimized sequential experimentation. *National Bureau of Economic Research*, DOI 10.3386/w25072.
12. Dhami, S. (2020). The foundations of behavioral economic analysis. Volume 7, Further topics in behavioral economics. *Oxford University Press, Oxford*, New York.
13. Ebrahimi, F. & Najafi, Z. (2020). Examining the role of mental accounting in the tax behavior of the self-employed. *Behavioral Value Accounting*, 5(9), 371-390. [In Persian]
14. Gallien, M., Hearson, M., Mascagni, G., Occhiali, G., Ogembo, D., & Van Den Boogaard, V. (2025). The Tax Era of Development: Taxing Smarter for Equity, Growth, and Resilience. *The Institute of Development Studies and Partner Organisations. Report*. <https://doi.org/10.19088/ICTD.2025.039>.

15. Hail, L., Leuz, C., & Wysocki, P. (2010). Global accounting convergence and the potential adoption of IFRS by the U.S. (part I): Conceptual underpinnings and economic analysis. *Accounting Horizons*, 24(3), 355-394.
16. Hert, C., Gilovich, T. & Naryan, R. (2017). Gift cards and mental accounting: Green-lighting hedonic spending. *Journal of Behavioral Decision Making*, 27, 386–393. <https://doi.org/10.1002/bdm.1813>.
17. Hikmah, H., Hari Adi, P., Supramono, S. & Woro Damayanti, D. (2021). The Nexus between Attitude, Social Norms, Intention to Comply, Financial Performance, Mental Accounting and Tax Compliance Behavior. *Economic and Financial Review*, 11(12), 938–949. <https://doi.org/10.18488/journal.aefr.2021.1112.938.949>.
18. Fochmann, M., & Wolf, N. (2015). Mental accounting in tax evasion decisions: An experiment on underreporting and overdeducting (No. 186). *Arqus Discussion Paper*.
19. Hosseini Rad, S. S., Fallah, R., Maranjuri, M., & Alikhani Kashkak, R. (2024). Explaining Mental Accounting with Tax Compliance, Tax Evasion and Tax Ethics in the Implementation of Tax System Smartness. *Ethics in Science and Technology*, 19(2), 149-157. [In Persian]
20. Jaberi, Z. (2011). The impact of income, income distribution, and taxation on consumption patterns. *Research Journal*, 72(1), 133–174. [In Persian]
21. Jamal Sharghi, S., Geraeinejad, Gh. R., Mirzaeinejad, M. R. & Khosravinejad, A. A. (2021). Investigating the effect of factors influencing income distribution in urban areas of Iranian provinces. *Applied Economic Theories*, 2(1), 217–238. [In Persian]
22. Iqbal, M. M., Ali, M., Hina, U., & Shaikh, T. A. (2025). The future of smart tax systems: Integrating artificial intelligence, blockchain, and autonomous compliance technologies for transparent and efficient tax administration. *Journal of Social Sciences and Economics*, 4(1), 103-112.
23. Kamyab Teimouri, R., Rostami, E., Almasi, M. & Roohi, M. (2023). Presenting a model for an intelligent tax organization using the structural equation modeling approach. *Tax Research Journal*, 31(57), 69–94. [In Persian]
24. Karami, R., Rekabdar, Gh. & Vaez, S. A. (2020). Innovation and creativity in identifying components of the tax gap and their impact on changes in future profits. *Innovation and Creativity in the Humanities*, 10(2), 135–160. [In Persian]
25. Kiaei, M., Behzadi Mozri, S., & Barani Bonab, S. (2024). Presenting the data governance model in the country's tax affairs organization, a study in the smart tax system. *Journal of Tax Research*, 32(61), 55-85. [In Persian]
26. Kohandel, Z., Talebnia, Gh. & Nikoomaram, H. (2020). Investigating the impact of mental accounting on tax compliance among self-employed auditors in the presence of certain mediating factors. *Stock Exchange Review*, 52(2), 190–208. [In Persian]

27. Naryan, R. (2019). Assurance of functionality of tax in the e-business world: the Hong Kong experience. *Managerial Auditing Journal*, 16(6), 339-346.
28. Negron, B. A. (2019). The influence of service quality dimensions on customer satisfaction within visa facilitation centres in South Africa. *International Journal of eBusiness and eGovernment Studies*, 12(2), 122-135. doi:https://doi.org/10.34111/ijebe.20201220.
29. Momeni, A., Gerd, A. & Nagozir, M. (2019). *The effect of tax mental accounting on tax evasion and tax planning among owners of independent businesses (Case Study: Iranian Startups)*. Proceedings of the 4th International Conference on New Research in Management, Economics, and Development. [In Persian]
30. Mutanga, S., Hartl, B., & Kirchler, E. (2020). Mental accounting and tax compliance: Experimental evidence for the effect of mental segregation of tax due and revenue on compliance. *Public Finance Review*, 45, 118–139.
31. Pesi, D. N. (2016). Taxation Policy on E-Commerce Transactions. *In Proceedings of the International Seminar*, 1(1), 20-24.
32. Simoon, A. (2020). Shapiro-Francia test compared to other normality test using expected p-value. *Journal of Statistical Computation and Simulation*, 85, 3002–3016. https://doi.org/10.1080/00949655.2014.947986.
33. Strauss, A. L., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research* (Vol. 15, pp. 61-110). Newbury Park, CA: Sage.
34. Ubesie, C. M., Chukwuma, E. K., & Jennifer, U. A. (2025). Digital Tools, Better Taxes: How AI and Blockchain Are Shaping Modern Tax Systems.
35. Vakshi, S. (2018). SMEs and their role in the economic and socio-economic development of Pakistan. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 7(4).
36. Yahaya, H. D., Geidam, M. M., & Usman, M. U. (2016). The role of micro, small and medium enterprises in the economic development of Nigeria. *International Journal of Small Business and Entrepreneurship Research*, 4(3).

استناد به این مقاله: احمدی، شهرزاد. یادگاری، خالد. حسینی راد، سیدشجاع الدین و مالچی، فاطمه. (۱۴۰۴). طراحی الگوی هوشمندسازی نظام مالیاتی در ایران با رویکرد داده بنیاد. پژوهشنامه مالیات، ۳۳(۶۸)، ۶۷-۹۶.



Journal of Tax Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial4.0 International License.